

Tanıtma yazısı:(*)

Yakup Kadri'den Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar (Haz:Canan Yücel Eronat) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, 63 s.

Tanpınar'dan Hasan-Âli Yücel'e Mektuplar, (Haz:Canan Yücel Eronat) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, 102 s.

UNESCO'nun 1997'yi Hasan-Âli Yücel Yılı ilan etmesi, Yücel'in yurdumuzda kongre, seminer, sempozyum, konferans, konser, vb. etkinliklerle anılmasına olanak verdi. Böylece Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür tarihinde köklü reformlar yapmış olan Yücel'i " anmak" ve "anarak düşünmek" fırsatı doğmuş oldu. Yücel'le ilgili çeşitli eserler yayınlandı. Birçok dergilerimizin Yücel özel sayıları çıktı. Kültür Bakanlığı'nın Yücel'in bütün eserlerini yeniden basmak için başlattığı girişim kesintiye uğramakla birlikte özel yayınevleri onun kitaplarını yayınlamak için harekete geçtiler. Bu arada 1939'da toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nin, Edebiyatçılar Derneği'nin çabalarıyla tıpkıbasım olarak basıldığını belirtmek isteriz.

Öte yandan, Yücel'in kızı Canan Yücel Eronat, son derece zengin olan XX. yüzyıl Türk Edebiyatı tarihi ve kültürü açısından oldukça önemli malzemeyi barındıran arşivindeki kimi belgelerin gün ışığına çıkmasını sağladı. Sözelimi, Hasan Ali Yücel'in ana tarafından dedesi olan Ertuğrul Fırkateyni süvarisi Yarbay Ali Bey'in Japonya'yı ziyaret için İstanbul'dan demir almasından başlayarak yolculuğu boyunca eşi Ayşe hanıma yazdığı mektupları özenle bastırdı. Bu mektuplara ek olarak 16 Eylül 1890'da Ertuğrul'un Kii yarımadasında kayalıklarda parçalanarak batması ve 500 denizcinin şehit olmasıyla sonuçlanan facia ile ilgili bir incelemeye de bu kitapta yer verilmiştir.¹

Burada üzerinde duracağımız iki kitaptan birincisi Yakup Kadri'nin ikincisi ise, Tanpınar'ın Yücel'e yazdıkları mektupları kapsamaktadır. Her iki yazarla da Yücel'in tanışması, dostluğu oldukça gerilere gitmektedir. 1921'de Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe şubesini bitiren Yücel'in, Yakup Kadri'nin çıkardığı Dergâh dergisinde çıkan eğitimle ilgili yazıları ilgi çekerdi. Yakup Kadri bu genci tanımak

(*) Zeki ARIKAN

ister ve böylece başlayan dostluk ömür boyu sürer. Yayınlanan mektuplar bu içten dostluğun en dikkate değer belgeleridir. Mektupları yayına hazırlayan Canan Yücel Eronat sunuş yazısında (s 7-13) Yakup Kadri'nin ve Yücel'in yaşamlarındaki belli başlı dönüm noktalarını, kronolojik ve karşılaştırmalı olarak vermiştir. Ancak Yakup Kadri'nin ölüm tarihinin 13 Aralık 1964 olarak gösterilmesi herhalde bir baskı yanlışlığıdır. Doğrusu 13 Aralık 1974'tür. Kitapta kimi belgelerin tıpkıçekimleri ve birkaç resim de yer almaktadır. Yücel'in ölümünden (1961) sonra Yakup Kadri'nin onun hakkında yaptığı konuşmanın (1962) bant kaydının çözümü de kitaba alınmıştır. Bu bant kaydında Yakup Kadri, Yücel ile tanışmasından başlayarak ülke eğitimi ve kültürüne yaptığı hizmetleri dile getirmekte ve onun ölümünün yarattığı büyük boşluk üzerinde durmaktadır.

Yakup Kadri'nin Yücel'e yazdığı ilk mektup 23 Kasım 1937 tarihini taşımaktadır. Bu mektupların eski yazıyla yazıldığını, çözümlerinin güç olduğunu belirtmek gerekir. Yakup Kadri'nin pek çok Fransızca sözcük kullandığı ve bunların eski yazıyla yazılmasından doğan kargaşalık göz alınırsa zorluğun nedeni kendiliğinden anlaşılır. Yakup Kadri bu mektubunda, Yücel'in kendisine eserleri hakkında sorduğu sorulara karşılık vermekte, daha doğrusu edebiyat ve sanat hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir. Çünkü Hasan Ali, 1937'de Fecr-i Ati'nin tarihini yazmaya karar vermiş ve kişi olarak da Yakup Kadri'yi seçmiştir ve ondan bu konuda yardım istemektedir. Yücel bu kitabın çok sonra ancak birinci cildini yazabildi(1957).

Bu eseri Yakup Kadri'ye imzalarken bu kitabın ona "...Birinci dünya harbi ve müteakip nesiller tarafından duyulmuş minnetin bir belgesi..." olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Yakup Kadri, Prag'dan gönderdiği bu tarihi mektubunda (23.I.1938) *Bir Sürgün* romanı ile ilgili olarak çıkan eleştirilere yanıt vermektedir. 22 Mart 1938 tarihli mektup, Tanzimat dönemiyle ilgili olarak toplamaya çalıştığı malzemenin niteliğinden söz etmektedir: "*Bana lazım olan malzeme o zamanların, hassaten Abdülmecit'in son yılları ile Abdülhamit'in ilk yılları arasındaki devirdeki İstanbul hayatının hususiyetlerini gösterebilecek bir tarihti. Mesela o zamanın hayat ve maişet ve konfor şeraiti ile şarkıları, eğlenceleri, kıyafetleri, şehrin nakil vasıtaları, meşhur yerleri vesaire gibi...*"(s.41). Nitekim daha sonraki bir mektubunda, Theophile Gautier'nin *Constantinople* başlıklı eserini gözden geçirince "bunun her sayfasının Tarih-i Lutfi'nin bir cildine bedel" olduğunu yazacaktır (s.47).

Yakup Kadri, Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'na (o zaman Maarif Vekilliği) getirildiğini duyunca sevincini yazdığı bir mektupta dile getirmiştir. Özellikle Yücel'in orta öğretime büyük önem vermesi

gerektiği üzerinde durmaktadır." *Çünkü kültür denilen şeyin asıl laboratuvarı liselerdir*"(s.50). Liselerin işlevi konusunda, Hasan Ali Yücel'in Yakup Kadri'yle aynı görüşü paylaştığına şüphe yoktur. Yücel, liselerin gerçek anlamda adlarına layık kuruluş olmalarına çalışmış, bazı liselere *humanite* dersleri konulmuştur.

Yakup Kadri, Yücel'in 2-5 Mayıs 1939 günlerinde topladığı Birinci Neşriyat Kongresini: "*Başarmak bizere olduğunuz iş benim hülyalarımından bir tanesinin realizasyonudur*" diyerek alkışladı (10.V.1939 günlü mektubu). Bu Kongrenin önemini şu sözlerle dile getirdi: "*Bu 'Kongre' bizim kültür hayatımızda çok mühim bir merhale teşkil edecektir. Diyebilirim ki ikinci bir 'İbrahim Müteferrika' da siz olacaksınız. Bu adam bizi neşriyat hayatında, nasıl taş devrinden ansızın makine devrine isal etmişse (eriştirme), siz de orta zamanın son bergüzarı olan sahaflık devrini kapatmış ve bizi adeta bir nevi rönesans devrine erdirmiş oluyorsunuz*"(s.52).

Yakup Kadri'nin Yücel'e yazdığı en son mektup 12 Mayıs 1957 tarihini taşımakta ve Yücel'in onun "adına dikmekte olduğu" "abide"den ötürü minnet ve şükranlarını sunmaktadır. Sözkonusu abide, kolayca anlaşılacağı gibi *Yücel'in Edebiyat Tarihimiz'den* başlıklı eseridir.

Yücel'in arşivinden yapılan diğer önemli bir derleme de Tanpınar'ın ona yazdığı mektupları kapsamaktadır. Mektuplar dışında kitaba *Ekler* başlığı altında bazı yazılar da konmuştur ki aşağıda bundan söz edeceğiz.

Tanpınar'la Hasan-Âli'nin tanışması, 1919 yılına kadar geri gitmektedir. Bu tarihte her kişi de Yüksek Öğretmen Okulu'nda yatılı olarak okumaktadırlar. "Hürriyetten başka hiçbir konforu" olmayan bu okulda kırk kadar genç barınıyor, derslerini de Edebiyat Fakültesi'nde görüyorlardı. O günlerde Yücel, İfham gazetesinde muhabirlik yapıyor, Anadolu'dan aldığı Milli Mücadele'yle ilgili ferahlatıcı haberleri İkbâl Kiraathanesinde bekleyen yurtseverlere ulaştırıyordu.

Tanpınar, Yücel'den birkaç yaş küçük olmakla birlikte, o günlerde başlayan dostlukları yaşam boyu devam etti. Mektuplar bunun en sağlıklı göstergesi olarak bugün okurların eline ulaşmış bulunuyor.

Tanpınar'ın 10 mektubu bu derlemede yer almaktadır. İlk mektubun tarihi 31 Aralık 1957'dir. Mektuplardan biri (6.1.1962) Yücel'in eşine yazılmıştır. Sonuncu mektup 1 Temmuz 1961'de Hasan-Ali'ye bitaben kaleme alınmıştır. Ancak Yücel, 26 Şubat 1961'de öldüğüne göre herhalde tarihlemede bir yanlışlık söz konusudur. Kaldı ki bu mektup Yücel'in arşivinde değil Tanpınar'ın Mektupları adlı kitapta yer almıştır.

İlk mektup, Hasan-Âli Yücel'in Beş Şehir'le ilgili olarak Tanpınar'a yazdığı mektuba verilen yanıttır. Mektuplar, Tanpınar'ın duygularını, düşüncelerini, günlük yaşamının ayrıntılarını en iyi bir biçimde yansıtmaktadır. Bir bakıma Tanpınar'ın içtenliğini de bu mektuplarda yakalayabiliyoruz:

"O sabah biraz sarhoşca idim, artık böyle oldu, içki ve musiki bende canlanıyor. Mektubum münasebetsizdi biliyorum. Zaten şiir, fakirinizde eserden ziyade şair budalalığı şeklinde tecelli etmiş" (s. 20). Zaman zaman özellikle sağlık ve parasal sorunlarını da dostuna içtenlikle yazmaktan geri kalmıyor: *"Kitaplara dair bir şey çıkmadı buna en muhtaç olduğum şey çıktı, parayı aldım, teşekkür ederim"* (s. 28). Zaman zaman Tanpınar usta bir psikolog kimliğiyle iç dünyamızı kusursuz biçimde yakalamayı başarıyor: *"insan etrafın kendi hakkındaki sevgisine, düşüncesine, kendisine uzanmasına ve eğilmesine muhtaç. Biz sevginin, dostluğun, sırasına göre hiddetin, kinin ayaklarında kendimizi daha iyi görüyoruz..."* (s. 31).

Tanpınar, bu mektuplarında önemli kültürel sorunlara değinmekten de geri kalmıyor. Yücel'in Gabriel'in Bursa ile ilgili eseri için yazdığı yazıyı (krş. s. 57-60) okuyunca bununla ilgili düşüncelerini de dile getiriyor. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı'nın ilk dönemlerini gözönüne alarak şöyle diyor: *"Asıl yaratıcı olduğumuz devir de bu üç asırdır. Vakıa ondan sonra İstanbul'da büyük mimari başlar, ama büyüklüğünü ve güzelliğini bize adeta ödetir. Şüphesiz bu Sultan Ahmet'ten, Süleymaniye'den ziyade İstanbul merkezîyetçiliğininin, imparatorluğun kabahati... Süleymaniye, Sultanahmet, Yenicami, bütün hayranlığıma rağmen benim üzerimde bütün bir bahçenin hayati kuvvetlerini sömüren ve etrafında çerçöpten başkasının yetişmesine imkan vermeyen büyük ağaçların tesirini bırakıyor..."* (s. 31).

Ekler bölümünün ilk yazısı önemli bir belgenin çeviriyazısı. Arkasındaki resim de Yücel'i Darülfünun'da arkadaşlarıyla gösteriyor. Yazı, Hasan Ali'nin şiir defterini okuyan Ahmet Hamdi'nin izlenimlerini yansıtmaktadır. Tarih, 24 Kânunsani 1336 (24 Ocak 1920) Ahmet Hamdi bu şiir defteri için : "... Ben onun sahifelerinde evvela samimi ve lütufkâr hayatınızın bize bütün incelikleriyle açtığı yüksek ruhunuzun tebellür etmiş şekline tesadüf ettim..." diyor.

Yine bu ekler bölümünde Tanpınar'ın Yücel'in ölümünden sonra *Yeni Ufuklar* (Sayı 109, Haziran 1961) ve UNESCO dergisinde (Hasan- Âli Yücel sayısı, 1961) çıkan iki yazısı bulunmaktadır. Bu yazılar, Tanpınar'ın ölümünden sonra yayınlanan ve makalelerini bir araya toplayan iki kitabına da nedense alınmamıştır. Yücel'in ünlü sanat tarihçisi Albert Gabriel'in " *Une Capitale Turque Brousse*" başlığını taşıyan anıtsal kitabı için yazdığı " *Gabriel'in*

Bursası"(Cumhuriyet 10 Ekim 1959) başlıklı makalesine de batılı bir büyük bilginle Tanpınar'ın Bursa üzerinde yoğunlaşan ilgi ve çalışmalarının nasıl birbirini tamamlar nitelikte olduklarını özellikle vurgulamaktadır: " ölçü ve zeka olan Fransız Gabriel'in eseriyle Türk Tanpınar'ın ruh anlayışı beraber olduğu zaman der ki, Bursa, bu iki rehberin deliliğinde maddi ve manevi surlarını çözmeğe başlar." (s.60)Yine sis karşısında Yücel ve Tanpınar'ın duyduklarını dile getiren iki yazıyı da bu kitapta buluyoruz. Tanpınar'ın ölümünden sonra gazetelerde çıkan belli başlı yazıların bu kitaba alınmasını da önemli bir katkı olarak değerlendirmek gerekir.

DİPNOTLAR

1. Canan Eronat (Haz), Ertuğrul Süvarisi Ali Bey'den Ayşe Hanım'a Mektuplar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.